

Світлана КАЛАШНІКОВА

УДК 378 (1-87) (477)

ЄВРОПЕЙСЬКА ПОЛІТИКА МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ: КЛЮЧОВІ ОРІЄНТИРИ

© Калашнікова С., 2012

Ключові слова: врядування, інституційна автономія, інституційний профіль, лідерство, модернізація вищої освіти, професіоналізація управління, стратегія розвитку вищої освіти.

ажливою передумовою успішного розвитку інституційної системи будь-якого рівня є чітке усвідомлення ключових орієнтирів руху. Розбудова європейської вищої освіти

у цьому ракурсі є прикладом системного розвитку на основі послідовної та зваженої політики, яка спирається на три фундаментальні документи:

- Болонська декларація 1999 р. [8];
- Лісабонська стратегія 2000 р. [9];
- Стратегія «Європа 2020», ухвалена Європейським Союзом у 2010 р. [4].

Основною метою створення першого із зазначених документів стала необхідність зробити європейську вищу освіту «більш конкурентоспроможною та привабливою» [3, 10]. Лісабонська стратегія спрямувала вищу освіту європейського простору на розвиток «більш потужної та більш інтегрованої економіки, що базується на знаннях», визначивши *тріаду* «вища освіта – дослідження – інновації» як «важливі стовпи процвітання Європи» [3, 10]. При цьому «економіка знань» (knowledge economy) розглядається як така, що потребує людей із «правильним» набором якостей, до яких належать: трансверсальні / наскрізні (transversal) компетентності, навички для цифрової ери (e-skills), креативність і гнучкість, а

У статті на основі аналізу базових документів Європейського Союзу висвітлено ключові орієнтири та параметри, що визначають сучасні процеси модернізації Європейського простору вищої освіти. На їх основі автор обґрунтовує необхідність розбудови в Україні наукової та навчальної інфраструктури для професіоналізації управління вищою освітою.

також цілісне розуміння сфери, обраної для діяльності [7, 2].

Реалізація Стратегії «Європа 2020» розпочалася у березні 2010 року. Цей етап Президент Європейської Комісії Ж.-М. Баррозу назвав «новим початком» для Європи [4, 2]. Зазначений документ є продовженням Лісабонської стратегії (2000–2010 рр.) і встановлює три пріоритети – *розумний, стійкий та інклюзивний розвиток* («smart, sustainable and inclusive growth»). Зміст пріоритетів такий:

- *розумність* передбачає розвиток економіки, що базується на знаннях та інноваціях;
- *стійкість* забезпечується більш ефективним використанням ресурсів;
- *інклюзивність* спрямована на сприяння високому рівню зайнятості населення, соціальному й територіальному згуртуванню (cohesion) [4, 5].

Документом також визначено стратегічні показники, які мають засвідчити досягнення успіху у розвитку Європи станом на 2020 рік. До них, серед інших, належать такі:

75 % населення віком від 20 до 64 років мають бути працевлаштованими (нині цей показник складає 69 %);

3 % ВВП Європейського Союзу має бути інвестовано у сферу досліджень і розробок (R&D) [4, 5].

Для реалізації Стратегії «Європа 2020» визначено сім програмних ініціатив, серед яких:

• «Інноваційний Союз» (The Innovation Union) – програма, спрямована на розвиток сфери досліджень та інновацій. Реалізація ініціативи розпочалася 6 жовтня 2010 р.

• «Молодь на марші» (Youth on the Move). Основною метою цієї програми є сприяння навчальній та професійній мобільності молодих людей. Реалізація розпочалася 15 вересня 2010 р.

• «Порядок денний для нових навичок і роботи» (An Agenda for New Skills and Jobs) – програма, спрямована на інтеграцію професійної діяльності та освіти. Реалізація розпочалася у листопаді 2010 р. [3, 11].

Нова стратегія розвитку також констатувала чіткі орієнтири щодо модернізації європейської вищої освіти, які, своєю чергою, були деталізовані у документі «Підтримуючи розвиток і професійну діяльність – порядок денний для модернізації європейських систем вищої освіти» (Supporting growth and jobs – an agenda for the modernization of Europe's higher education systems), ухваленому Європейською Комісією 26 вересня 2011 р. [7]. Відповідно до цього документа ключовими завданнями модернізації європейської вищої освіти є:

1) підвищення рівня освітніх досягнень задля забезпечення потреб Європи у випускниках вищих навчальних закладах і дослідниках. Визначено чітку цифру – до 2020 року 40 % молодих людей мусять мати завершену вищу освіту;

2) поліпшення якості й релевантності вищої освіти;

3) підвищення якості завдяки мобільності та міжнародній співпраці;

4) актуалізація «трикутника знань» (knowledge triangle): зв'язок вищої освіти, досліджень і бізнесу (підприємництва) для досягнення досконалості та регіонального розвитку;

5) покращення врядування та фінансових механізмів [6, 4–12].

У цьому ж документі визначено такі основні принципи розвитку вищої освіти, як прозорість, диверсифікація (різномірність), мобільність і співпраця [6, 12].

Звернемося тепер до більш детального аналізу завдань, визначених для досягнення заявлених вище цілей модернізації вищої освіти. Зокрема, для підвищення кількості випускників вищих навчальних закладів і дослідників заплановано розробити «чіткі маршрути прогресу» (clear progression routes) для забезпечення переходу від професійної та інших типів освіти до вищої. Ефективним механізмом для цього є зв'язок між національними рамками кваліфікацій (НРК) та Європейською рамкою кваліфікацій (ЄРК), що базується на навчальних результатах (learning outcomes). Окрім того, передбачається удосконалення процедур для визнан-

ня навчання та досвіду, запозиченого ззовні (поза формальною освітою). Важливим завданням для досягнення першої мети є також розроблення і запровадження національних стратегій для підготовки та перепідготовки достатньої кількості дослідників для Європейського Союзу.

Визначено такі способи реалізації другої мети – *покращення якості та релевантності вищої освіти*:

- широке залучення роботодавців та інституцій ринку праці до розроблення та запровадження навчальних програм;
- урізноманітнення моделей і форм навчання (заочна, дистанційна, змішана, модульна тощо);
- використання потенціалу сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для забезпечення індивідуалізації навчання, удосконалення методів викладання й дослідження;
- безперервний професійний розвиток персоналу інституцій вищої освіти;
- розвиток програм докторського рівня (PhD) відповідно до Принципів інноваційної докторської підготовки (The Principles for Innovative Doctoral Training).

Додатково зазначимо, що відповідно до планів Європейської Комісії, розроблення Рамки європейського дослідницького простору (European Research Area framework) та Принципів інноваційної докторської підготовки (The Principles for Innovative Doctoral Training) заплановано на 2012 рік. Загальними орієнтирами для цього є: якість докторської підготовки; мобільність дослідників; міжнародна співпраця; поширення, трансфер і використання результатів досліджень; спрямованість на досконалість; міждисциплінарний підхід у дослідженнях; привабливе інституційне середовище тощо [2].

Третя мета Стратегії модернізації європейської вищої освіти – *посилення якості через мобільність і міжнародну співпрацю* – спрямована на збільшення кількості студентів, які здобувають вищу освіту за кордоном, до 20 % (удвічі порівняно з нинішнім показником) [7, 6]. Обґрунтовується така позиція тим, що саме навчаль-

на мобільність допомагає молодим людям підвищувати свій професійний потенціал, розвивати соціальні та міжкультурні навички. Крім того, Європейська Комісія констатує: «Залучення кращих студентів, викладачів і дослідників з-поза меж Європейського Союзу та розвиток нових форм міжнародної співпраці є ключовими чинниками для покращення якості» [7, 6]. До завдань, спрямованих на реалізацію зазначеної мети, належать:

- сприяння інституціям вищої освіти у розбудові навчальної мобільності на системній основі та усунення наявних бар'єрів;
- послідовний розвиток відповідних механізмів (ECTS (European Credit Transfer and Accumulation System) – європейська кредитна трансферно-накопичувальна система; DS (The Diploma Supplement) – додаток до диплому; EQF (The European Qualification Framework) – європейська рамка кваліфікацій для ефективного визнання кредитів і порівнюваності дипломів, отриманих за кордоном);
- покращення доступу й умов для працевлаштування та професійного розвитку студентів, дослідників і викладачів з інших країн.

Наступну мету – *забезпечити реалізацію «трикутника знань» (knowledge triangle)* – зв'язок вищої освіти, досліджень і бізнесу (підприємництва, виробництва) для досягнення досконалості та регіонального розвитку, можна досягти за допомогою:

- стимулювання розвитку підприємницьких, креативних та інноваційних навичок у всіх освітніх напрямках і на всіх освітніх рівнях;
- розвитку інтерактивного навчального середовища та інфраструктури трансферу знань (knowledge-transfer infrastructure);
- розвитку різних форм співпраці інституцій вищої освіти з підприємствами;
- системного залучення вищих навчальних закладів до процесів розроблення та реалізації локальних і регіональних програм розвитку.

Останньою у зазначеному переліку європейської Стратегії модернізації вищої освіти,

але критично важливою, є мета покращення врядування та фінансових механізмів. У документі зазначено, що на сучасному етапі інвестиції у сферу вищої освіти Європейського Союзу в середньому складають 1,3 % ВВП, що значно нижче порівняно зі США (2,7 %) та Японією (1,5 %) [7, 8]. З цього приводу Європейська Комісія констатує: «Виклики, з якими має справу вища освіта, вимагають більш гнучкого врядування та фінансових систем для того, щоб забезпечити баланс між автономією освітніх інституцій та їхньою відповідальністю перед усіма стейкхолдерами» [7, 9]. Підвищення ефективності механізмів фінансування передбачає пошук способів диверсифікації фінансових джерел для вищої освіти, ідентифікацію реальних витрат, забезпечення цільових видатків, запровадження результат-орієнтованого бюджетування та ін.

Зростання рівня конкуренції і тенденції до результат-орієнтованого фінансування спонукають інституції вищої освіти підвищувати ефективність своєї стратегічної управлінської спроможності через професіоналізацію управлінських структур, механізмів, процедур ухвалення рішень тощо. Врядування у вищій освіті нині визначається як «багаторівневе» та «з багатьма акторами» (multi-level multi-actor governance) [3, 14]. Ключовими складниками такого врядування є інституційна автономія та професійне лідерство. Щодо необхідності посилення інституційної автономії вищих навчальних закладів, Європейська Комісія ще у 2006 році констатувала: «Інституційна автономія має бути посилена і університети мають взяти на себе повну інституційну відповідальність перед суспільством в цілому за свої результати. Університети мають відповідати і звітувати за свої програми, персонал і ресурси» [3, 14]. Інституційна автономія є фундаментом для розбудови та забезпечення більш адаптивного до потреб середовища функціонування та розвитку інституцій вищої освіти.

Розроблення та реалізацію індивідуальних профілів і стратегій інституцій вищої освіти відповідно до обраних місій та орі-

єнтирів європейська спільнота розглядає як основу диверсифікації системи вищої освіти, шлях до її ефективного розвитку. Орієнтація на різноманітність обґрунтовується так: «Не існує єдиної досконалої моделі: Європа потребує широкої різноманітності інституцій вищої освіти, і кожна інституція має досягати досконалості відповідно до своєї місії та стратегічних пріоритетів. Наявність прозорої інформації щодо специфічного профілю та досягнень окремих інституцій дасть можливість політикам розробляти ефективніші стратегії для вищої освіти, а інституціям використовувати це для розбудови свого потенціалу» [7, 3].

Своєю чергою, посилення інституційної автономії, актуальність розроблення та імплементації інституційних профілів та індивідуальних стратегій розвитку вищих навчальних закладів веде до необхідності реалізації системи заходів, спрямованої на професіоналізацію управління у вищій освіті, передусім, через професійний розвиток лідерів:

- «Розвиток стратегічного лідерства та професіоналізованого менеджменту у вищій освіті, а також реалізація сучасної політики управління людськими ресурсами є критично необхідними для розроблення та запровадження інституційних стратегій задля підвищення якості та ефективного використання ресурсів» [3, 15].

- «Необхідно підтримувати розвиток стратегічних і професійних лідерів та менеджерів у вищій освіті, гарантувати, що інституції вищої освіти мають автономію для того, щоб обирати свій стратегічний напрям, скеровувати внутрішні ресурси на залучення кращого викладацького та дослідницького персоналу» [7, 9].

- «Лідерство у вищій освіті та менеджмент мають бути системно розвинутими та професіоналізованими» [3].

Важливо уточнити, що йдеться саме про професіоналізоване (*professionalised*) управління. Здійснений аналіз дає можливість стверджувати, що професіоналізацію управління слід розглядати як процес, метою якого є удосконалення управління. Такого удосконалення можна досягти через профе-

сійну підготовку управлінців; розроблення, запровадження та модернізацію інструментів управління (управлінської інфраструктури); формування світогляду (філософії управління) задля визначення орієнтирів щодо реалізації управління [1, 9].

Підсумовуючи, констатуємо, що до основних складників процесу модернізації європейської вищої освіти належать:

- наявність чіткої стратегії, політики та інструментів модернізації;
- інституційна автономія, інституційні стратегії та профілізація інститутів вищої освіти (розроблення та імплементація профілів організацій);
- професійна підготовка лідерів (вищій рівень) і менеджерів (середній рівень) вищих навчальних закладів.

Зазначений перелік формує основу процесу модернізації вищої освіти як «потужного чинника економічного зростання», що, за словами Єврокомісара з освіти, культури та молоді А. Вассіліу, «відкриває двері для кращих життєвих стандартів і можливостей для людей» [5].

Отже, в умовах сучасних суспільних трансформацій та модернізації вищої освіти особливої актуальності набувають врядування, інституційна автономія та професійне лідерство. Для євроінтеграційних перспектив України важливо своєчасно та адекватно реагувати на зазначені виклики. Саме тому зусилля науковців у сфері вищої освіти мають бути спрямовані на пошук і апробацію релевантних моделей, інструментів, методів для формування університетського врядування та інституційної автономії. Результати таких досліджень мають бути імplementовані у розбудову навчальної інфраструктури для керівників вищих навчальних закладів задля розвитку їхньої професійної компетентності. Це дасть можливість вітчизняним інституціями вищої освіти та їхнім лідерам ефективно відповідати на зазначені виклики, забезпечуючи успішний організаційний розвиток, а отже, сприяючи підвищенню якості вищої освіти України та її конкурентоспроможності у Європейському просторі вищої освіти (European Higher Education Area – EHEA).

Література

1. **Калашнікова С. А.** Теоретико-методологічні засади професійної підготовки управлінців-лідерів в умовах сучасних суспільних трансформацій: автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.06 – теорія і методика управління освітою / С. А. Калашнікова. – К., 2011. – 36 с.
2. Best practice based Principles for Innovative Doctoral Training. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dfg.de>.
3. Engaging in the Modernisation Agenda for European Higher Education. – Brussels : ESMU, 2011. – 47 p.
4. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth: Communication from the European Commission, Brussels, 3.3.2010. – COM (2010) 2020 final. – 34 p.
5. Modernization and employability at heart of new higher education reform strategy. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.europe.eu>.
6. Supporting growth and jobs – an agenda for the modernization of Europe's higher education systems. – Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2011. – 26 p.
7. Supporting growth and jobs – an agenda for the modernization of Europe's higher education systems. Communication from the European Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Brussels, XXX. – COM (2011) 567/2. {SEC (2011) 1063}. – 16 p.
8. The Bologna Declaration of 19 June 1999 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/bologna_declaration.pdf.
9. The Lisbon Strategy. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://circa.europa.eu/irc/opose/fact_sheets/info/data/policies/lisbon/article_7207_en.htm